

ENTREVISTA

Que opinan os docentes, o alumnado e as familias sobre os materiais didácticos dixitais (MDD)?

REVISTAGALEGA
DE EDUCACIÓN
PUBLICACIÓN DE NOVA ESCOLA GALEGA

ISSN: 1132-8932

Páx. 48-53

Entrevista realizada por
Manuel Area Moreira
Universidad de La Laguna
manarea@ull.edu.es

Quintín Álvarez Núñez
Universidade de Santiago de
Compostela
quintin.alvarez@usc.es

Fátima María Castro León
Universidad de La Laguna
fmcastro@ull.edu.es

José Peirats Chacón
Universitat de València
Jose.Peirats@uv.es

As tecnoloxías dixitais xa están presentes e xeneralizadas nos centros escolares e aulas. Neste proceso, as políticas desenvolvidas nesta última década, destinadas á dotación de infraestruturas tanto de recursos como de telecomunicacións informáticas, así como de oferta de contidos ou materiais didácticos dixitais, están xogando unha función moi relevante. Por outra parte, o profesorado xa é un usuario habitual das tecnoloxías nos seus múltiples formatos (PC, Tableta, Smartphone) tanto na súa vida cotiá como na profesional. O alumnado e as familias tamén son usuarios habituais do uso das tecnoloxías e servizos dixitais que ofrece a Rede.

De forma paralela, desde distintas instancias administrativas, profesionais ou universitarias insítese na necesidade de reformular o modelo educativo para a escola do século XXI. Existe consenso en superar un modelo de ensinanza e aprendizaxe baseado na lección maxistral do docente, na repetición da información polo alumnado e na utilización exclusiva do libro de texto como principal (ou exclusivo) recurso didáctico.

Os novos tempos dixitais reclaman un modelo educativo innovador baseado nas metodoloxías de ensinanza e aprendizaxe por proxectos e/ou problemas, no que o alumnado aprenda activamente e de forma colaboradora, e se empreguen variedade de recursos didácticos tanto analóxicos como dixitais.

Seica o futuro da escola será dixital, igual que está sucedendo noutros ámbitos da nosa sociedade. Por esta razón, entre outras, as empresas tradicionais de produción e elaboración de materiais didácticos e, en particular, de libros de texto comezaron a xerar un conxunto de recursos de apoio á aula baseados en ferramentas e contornos

dixitais en liña. De modo semellante, tamén están inzando sitios web, portais e plataformas que, ofertados desde as administracións públicas, lle ofrecen ao profesorado o acceso gratuito a unha gran variedade de materiais didácticos dixitais.

Sobre estes fenómenos de tránsito do material didáctico de papel ao dixital, actualmente estase desenvolvendo un proxecto de investigación titulado **A escola da sociedade dixital. Análise e propostas para a produción e uso dos contidos dixitais educativos** EDU2015-64593-R financiado polo Programa Estatal de Investigación, Desenvolvemento e Innovación Orientada aos Retos da Sociedade (2016-19). No pasado mes de marzo celebrouse na Facultade de Ciencias da Educación da Universidade de Santiago de Compostela un Seminario onde participaron distintos investigadores e ofreceron algúns dos resultados obtidos no antedito estudo.

No marco deste proxecto realizouse un estudo baseado en entrevistas tanto persoais como grupais a distintos axentes educativos (profesorado, alumnado, familias, responsables de portais web) coa finalidade de explorar as súas visións e opinións no tocante á nova xeración de materiais dixitais escolares. Deseguido preséntase unha síntese dos principais resultados atopados en tres comunidades autónomas (Galicia, Canarias e Valencia) con relación á opinión que sobre os materiais didácticos dixitais (MDD) manifestan os docentes, as familias e o alumnado.

A OPINIÓN SOBRE O MATERIAL DIDÁCTICO DIXITAL (MDD) EN GALICIA

1. Tocante aos docentes, non parecen existir criterios específicos claros para a selección dos materiais. Nin tampouco para a elección da plataforma nos cen-

tros. Só un docente afirma que debe terse en conta que o MDD ofrezca algo distinto do analóxico. Os profesores, en xeral, non crean. O seu labor é adaptar os recursos ao alumnado, pero non crealos. Quen o fai é por afectación e dun modo autodidacta. Ás veces créanse MDD a través do traballo en equipo. Pero esta vía require moito tempo e os seus resultados non se corresponden co esforzo investido, debido ao pouco tempo de vida útil dos materiais. Canto ao seu uso, os MDD son «un medio máis», non «algo superior». A relación entre os materiais non é excluínte, senón complementaria: pódese utilizar unha gran variedade, combinándoos equilibradamente. O seu valor depende do contido e da materia.

2. Para as familias é importante traballar complementariamente, tanto con medios tradicionais como con MDD. Os tradicionais máis nas primeiras etapas. En xeral, o profesorado fai pouco uso dos MDD. O LTD (libro de texto dixital) non ten resultados positivos porque é unha copia do LTI (libro de texto impreso). Cambia o soporte, pero o modelo didáctico segue igual. Pero a motivación non está no dixital, senón na proposta didáctica e na calidade dos recursos.

A Administración céntrase na dotación de recursos e na difusión de actuacións máis ca en dotar as propostas dun sustento pedagóxico claro. Nos centros E-Dixgal, os LTD e MDD teñen custo cero. Pero salientase o alto custo da conexión a Internet e as dificultades de conexión no medio rural. Existen familias que aínda non dispoñen dela.

O papel das familias en relación cos MDD é pouco significativo. De acompañamento e seguimento. Nos LTD a maioría das actividades son de resposta cerrada e autoavaliación, polo que o apoio non é tan necesario.

3. Para o alumnado existe unha presenza desigual dos MDD e un uso didáctico tradicional e semellante aos LTI. Non encontran moita diferenza entre o LTI e o LTD. Ambos son complementarios. O uso de TIC no implica innovación educativa. O profesorado fai un uso restrinxido das TIC e existen docentes que foxen delas. Relatan un manexo das TIC bastante limitado e unidireccional, dirixido polo profesorado para a explicación ou realización de actividades para toda a clase. Cando teñen que realizar os traballos escolares fóra da escola poden elixir as súas fontes informativas e adoitan optar por Internet.

Que teñen de positivo e de negativo os MDD como impulsores da calidade e innovación docente?

A valoración que fan deles no ámbito escolar correspóndese máis coa súa facilidade de manexo e desprazamento que coas súas posibilidades pedagóxicas e didácticas. Para algún alumno si achegan máis accesibilidade ao coñecemento e diversión. Subliminarmente percíbese que naquelas aulas onde non é habitual o uso de TIC, desexan que se utilicen.

- Como **negativo**, os propios directores de editoriais recoñecen que “os nosos libros son versións dixitais do libro en formato papel” ou, como di o profesorado, son pdf do LTI. Os MDD teñen un formato cerrado e non facilitan a contextualización nin a atención á diversidade do alumnado. Tamén necesitan ofrecer maior interactividade. Outra dificultade é o moito tempo que se necesita para poder deseñar, pensar e levar a cabo MDD.

As pantallas dos ordenadores E-Dixgal son pequenas de máis, con baixa resolución e rato inadecuado, o que pode afectar á vista e postura do alumnado. Requírense actualizacións cons-

tantes que obrigan ao profesorado a reaprender de novo o uso da aplicación, co risco de provocar cansazo e resistencias. Internet forma parte do deseño e uso de materiais cos seus perigos: ás veces falla a conexión e/ou a súa velocidade ou os temas de seguridade.

Hai recursos deficientes. A Administración ocúpase das infraestruturas, pero non da calidade dos recursos. Os profesores cren que deberían facilitarse bos bancos de recursos. Non existen. É raro que os docentes encontren neles un bo material. Por iso tampouco se aproveitan moito os seus materiais ou actividades.

As limitacións na competencia dixital dos docentes: moitos teñen dificultades e necesitan pedir axuda a outros máis expertos, polo que rexeitan ou limitan o uso das TIC.

- **Positivo**: a súa grande capacidade de atracción e motivación para os alumnos, quen prefiren os recursos dixitais porque “os coñecen”, “dominan” e “séntense con poder”. Mesmo poden saber máis que o profesor sobre eles. Son “nativos dixitais”. Pero son máis consumidores que creadores. É responsabilidade do docente ensinalles a ser creadores. Tenden a pasar de consumidores a creadores a medida que se van apropiando da ferramenta.

O uso dos MDD tende a xerar un gran incremento dos medios a disposición do profesorado e alumnado: permiten o acceso a recursos ata hai pouco “impensables”; ofrecen maior rapidez na procura e acceso a un volume inxente de información; permiten a autoedición de periódicos, cancións etc. Tamén pode axudar a crear cambios organizativos nos centros e na mentalidade do profesorado, na súa formación e adaptación ás TIC, favorecendo un cambio

metodolóxico e novas oportunidades de aprendizaxe.

Cabe prever un uso moito maior e crecente dos MDD, pero non ata o punto de substituír por completo os materiais analóxicos. A *hibridación e a convivencia de recursos* é o modelo asumido por todos os axentes implicados. Existen unha serie de variables que van incidir en como se desenvolva o proceso de introdución dos MDD nos centros:

- O papel da Administración e o impulso que lles queira dar aos MDD e equipamentos.

- O cambio xeracional dos novos docentes, que virán con máis competencia dixital e moito máis habituados ao uso das TIC e o dixital en todos os ámbitos.

- A pugna entre, por unha parte, as necesidades/demandas sociais e as presións da Administración educativa e, por outra, a cultura escolar e os filtros e resistencias que poida ofrecer para cambiar a metodoloxía e o desenvolvemento dos procesos didácticos.

En todo caso, para aclarar o futuro dos MDD nos centros sería necesario:

- Un debate social sobre o seu futuro e sobre a relación entre o dixital e a innovación.

- A creación dun Modelo de Dixitalización Educativa sólido e estable que propicie a evolución e o desenvolvemento constante de novos e cada vez máis útiles MDD, tamén cun enfoque máis claro e eficaz de avaliación da súa calidade e conveniencia.

- Unha maior xeneralización sobre a distribución e uso dos MDD e máis investigación sobre a súa utilización e resultados.

- Un maior protagonismo do profesorado no deseño, creación e despregamento de MDD, e máis formación didáctica nos

aspectos esenciais para o seu uso.

- Necesidade de implicar máis as familias, en todo este proceso.

A VISIÓN DOS AXENTES EDUCATIVOS EN CANARIAS

A opinión que os diferentes axentes educativos na Comunidade Autónoma Canaria teñen sobre os materiais didácticos dixitais (MDD) é fundamental para poder avanzar no estudo dos mesmos, partindo sempre da consideración que lles teñen os seus usuarios. De aí que achegamos algúns dos resultados obtidos nas entrevistas realizadas ao profesorado, ás familias (pais e nais) e ao alumnado.

1. A visión ou opinión do profesorado:

O profesorado considera que a utilización dos MDD leva unha serie de **aspectos positivos ou vantaxes**, entre as que se encontran:

- Sobre a **organización**: O seu uso supón cambios organizativos, menos papel, poder traballar desde calquera sitio.
- Sobre o **alumnado**:
 - O alumnado aprende de forma práctica, mellor e máis rapidamente, elevando a súa motivación e interese.
 - Permiten o desenvolvemento de novas posibilidades máis creativas, onde o alumnado se sinta protagonista.
 - Posibilidade que ten o alumnado de crear contidos mediante aplicacións, recursos dixitais, posibilitando un papel activo na súa propia aprendizaxe.
- Sobre a **diversidade**:
 - Recurso de apoio para a atención á diversidade.
 - A posibilidade de adaptar os MDD ás necesidades específicas da aula.

- Sobre a **metodoloxía**:

- Ofrece espazos de observación, indagación e experimentación.
- Achegan interactividade e acceso a recursos en diferentes formatos.
- Favorecen o desenvolvemento de metodoloxías innovadoras, que lle permiten ao alumnado elaborar os seus propios materiais.

- Sobre a **comunicación**: Propician contornos para a comunicación e a colaboración (poder compartir documentos entre o profesorado, maior comunicación).

Pero tamén apuntan unha serie de **aspectos negativos ou desvantaxes** como son:

- Equipos obsoletos que non teñen o mantemento adecuado; mala conectividade.
- Necesidade de dotar os centros de recursos dunha calidade técnica adecuada.
- Máis cantidade de horas de traballo pola preparación dos MDD.
- Necesítase apoio por parte da Administración.
- A pouca autonomía do profesorado para elixir os materiais para usar (incluído non utilizar libros de texto).
- Reprodución nos MDD do modelo dos libros de texto.
- A desigualdade pola ausencia dun dispositivo móbil ou a falta de conectividade.

2. A visión do alumnado e as familias:

- **Valoración dos MDD**:

- Posibilitan acceder ás tarefas e poñerse ao día do traballo da aula.
- Axúdanlles a aprender, permiten descargar os materiais na casa.

- Algúns prefiren máis os MDD polo seu carácter lúdico e porque hai unha mellor aprendizaxe.

- Aínda que non teñen preferencias entre os MDD e os libros de texto, prefiren os primeiros, aínda que depende da materia.

- Non se usan libros dixitais en gran parte dos centros analizados.

- **Uso persoal**:

- Na súa maioría teñen ordenador (algúns teñen tabletas e móbiles).

- Adoitan usar word, google, instagram e wiki.

- Para comunicarse cos seus amigos e amigas, practicar idiomas e xogos.

- Acostuman empregar o móbil para descargar xogos.

- **Uso académico**:

- Na aula teñen un computador, canón e encerado dixital. Adoitan traballar con algunhas aplicacións nalgunhas materias, así como algúns xogos relacionados co contido que se está desenvolvendo.

- Son utilizados como reforzos da aprendizaxe; para comprobación das tarefas realizadas ou para ver materiais que o profesorado puxo na wiki.

- Consideran que a aprendizaxe é máis rápida con estes materiais e que se aprende de forma diferente, menos aburrida.

- Poden comunicarse co profesorado e con compañeiros/as de clase con un grupo de whatsapp, polo facebook.

Que teñen de positivo e de negativo os MDD como impulsores da calidade e innovación docente?

- **Aspectos positivos**:

- Potencian un ensino activo e unha aprendizaxe cooperativa (fomento de actividades cooperativas).

- Elevan o interese e a motivación do alumnado, elementos claves da aprendizaxe.

- Ampliación do campo de experiencias dos alumnos e alumnas (acceso á globalización).

- Posibilita que o alumnado alcance por si mesmo aprendizaxes de natureza diversa.

- Facilitade en corrección das tarefas e en compartir información.

- Aspectos negativos:

- Para a utilización dos medios tecnolóxicos e dixitais é necesaria unha alfabetización e para iso necesitase un tempo.

- Algúns materiais non teñen en conta os contextos (nivel educativo; Comunidade Autónoma).

- Elabóranse e execútanse coa mesma metodoloxía dos libros de texto.

- Presenza na rede de informacións non fiables ou pouco contrastadas.

AS OPINIÓNS NA COMUNIDADE VALENCIANA

1. En canto ao profesorado, realizáronse entrevistas tanto nunha escola pública como nunha concertada. Na primeira, ao xefe de estudos e á titora de sexto, e na concertada, á titora de quinto e ao titor de sexto; todos con experiencia docente.

Opinan que, no contexto actual, o traballo con MDD é fundamental para o alumnado e resulta impensable non incluír no proceso formativo os dispositivos e recursos dixitais. Pero manifestan que o simple uso non asegura a aprendizaxe, xa que para que ocorra deben terse en conta múltiples variables. Ademais, apuntan a que o traballo con MDD non implica un cambio respecto ao traballo en papel; aumentar a calidade da aprendizaxe implica cambiar o uso do MDD, para que difira do

impreso e se aproveiten as súas potencialidades.

Destacan a utilidade na aula, dado que ofrecen moitas posibilidades e, sobre todo, porque favorecen a adaptabilidade de contidos e axudan no despregamento do currículo. Valóranos como unha ferramenta moi práctica para responderlles ás necesidades do alumnado, aínda que é importante complementala con outro tipo de materiais manipulativos, para asegurar a calidade da aprendizaxe. Pese a que a súa presenza nas aulas é xa habitual, non se utiliza igual nas diferentes materias.

Se ben depende moito da voluntariedade do docente, inciden na autoformación e apuntan á idade como o elemento determinante para o maior dominio e uso das TIC. Aínda que nos propios centros se desenvolven iniciativas, requiren tamén a ampliación formativa nos distintos centros de profesores.

Manifestan a necesidade de colaborar e avanzar cara a novas formas de traballo baseadas en proxectos e na coordinación interdisciplinaria. Tamén apuntan cara á creación dunha comi-

sión TIC que permita e facilite a transformación da escola, e consideran non relevante a cuestión económica nun contexto escolar con implicación familiar; aínda que é necesario valorar sempre as posibilidades económicas das distintas familias e a dualidade prezo – sentido práctico dos dispositivos. Outros aspectos relevantes son o mantemento e servizo técnico, á parte do que supón o desembolso inicial da compra do terminal. Para finalizar, consideran necesario investir en tecnoloxía, non só en relación cos dispositivos, senón tamén en infraestruturas para optimizar o traballo con TIC.

2. Se nos fixamos agora no alumnado, tamén dun centro público e outro concertado distintos aos anteriores, seleccionáronse polo seu interese na temática do proxecto, e pola facilidade de acceso e boa relación con equipo directivo e familias.

Sorprende que moitos teñen preferencia polos materiais tradicionais, por presentar un manexo máis sinxelo e porque non existe dependencia de conexión á Rede, ou duración de batería. A favor dos MDD, indicaban que axudan ao coidado do medio ambiente, ademais da

existencia de aplicacións útiles para a busca de información, a tradución rápida, ademais da comodidade polo que respecta ao transporte e manexo do dispositivo. Na súa maioría, usan o móbil e a tableta para a procura de información, uso de recursos didácticos, calculadora, xogar e escoitar música.

Non se lles permite o uso dos dispositivos no centro e, se o levan, retíranlles, a non ser que o docente o requira nun momento determinado. Traballan na sala de informática e tamén coa PDI e as tabletas. Prefiren utilizar o ordenador porque consideran que é máis efectivo: autonomía do traballo, axuda no proceso de repaso da aprendizaxe e na comunicación profesor-alumno, e adquiren aprendizaxes novas relacionadas coa competencia dixital. Destacan certas dificultades como a sobrecarga da rede e os bloqueos ou a dependencia a unha rede limitada.

3. Finalmente, as familias entrevistadas proviñan de catro centros, un público e tres concertados representantes da pluralidade socioeconómica do contorno.

En xeral, as familias valoran que os MDD presentan vantaxes como a instantaneidade, adaptabilidade ao contexto educativo, comodidade e variedade. Non obstante, existen posicións enfrontadas; a metade prefiren os tradicionais polo seu carácter tanxible, ademais consideran os artefactos como distractores, aínda que se poida limitar o acceso a páxinas ou aplicacións e que, malia ser motivadores, non o resultan pola súa excesiva utilización. A outra metade sinala que o uso dos MDD enriquece a aprendizaxe, é unha ferramenta motivadora que lles permite realizar as súas materiais, ademais de posuír finalidade creativa e innovadora.

A maioría admite non participar moito no proceso de ensinanza e aprendizaxe con tecnoloxías, e unicamente realizan tarefas de busca de información, ademais de supervisar e controlar de maneira puntual os seus fillos. Como aspecto positivo apuntan a comunicación e a transferencia de datos co profesorado e a escola, aínda que con algunhas voces en contra. Teñen dispositivos móbiles nos seus foga-

res e na escola uns tiveron que adquirilos e outros non. Valoran como positivo o feito de utilizar materiais curriculares elaborados polo propio profesorado, e comparan o gasto da tableta cos lotes de libros de anos anteriores, considerando que o desembolso non foi maior. ■

Esta entrevista é resultado do proxecto de investigación titulado "La escuela de la sociedad digital: análisis y propuestas para la producción y uso de los contenidos digitales educativos" (EDU2015-64593-R). Financiado polo Programa Estatal de I+D+I Orientado aos Retos da Sociedade convocado polo Goberno de España.

PUBLICIDADE

Biblioteca de Pedagogía

PEDAGOXÍA DO OPRIMIDO de PAULO FREIRE

50 ANOS DUNHA ICONA DA PEDAGOXÍA PROGRESISTA
UN CLÁSICO DO PENSAMENTO